

Dragan A. Vulin:
Krivična djela protiv časti i ugleda

Besjeda, Banja Luka, 2019, str. 284.

Marina M. Simović

Primljen / Received: 17. jul 2020. / July 17, 2020

Prihvaćen / Accepted: 17. jul 2020. / July 17, 2020

Djela protiv časti i ugleda, odnosno krivična politika protiv ovih djela oduvijek je izazivala pažnju javnosti jer je u direktnoj vezi sa tzv. prihvatljivim ograničenjem slobode izražavanja, odnosno temeljnim ljudskim slobodama. Složenost predmetne problematike dodatno usložnjava činjenica da ljudska prava mogu biti u sukobu jedna s drugima zato što su ograničena pravima i slobodama drugih ili zahtjevima morala, javnog reda i opšteg blagostanja u demokratskom društvu, kako je navedeno u Opštoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija. Iz tog razloga svako novo stručno djelo na tu temu predstavlja ne samo naučni doprinos, već i određeni kodeks ponašanja posebno za kategorije koje u opisu svog posla imaju i određenu javnu crtu.

Države regiona, odnosno države koje su nastale na tlu bivše Socija- lističke Federativne Republike Jugoslavije po osamostaljivanju su prvo preuzele većinu zakona bivše zajedničke države, pa tako i krivične zakone koji su regulisali djela protiv časti i ugleda, da bi ih nakon određenog vremena prilagodili svojim potrebama i okolnostima. U međuvremenu, kada su krivična djela protiv časti i ugleda u pitanju, na globalnoj, a i nezbježnim refleksijama i na regionalnoj sceni, desile su se mnoge promjene koje su zahtijevale drugačije poglede na ovu složenu problematiku. Naime, širenjem medijskog prostora i načina komunikacije, te uvođenjem novih tehnologija i novih medija koji su doprinijeli brzini prenosa informacije - došlo je do revidiranja određenih djela protiv časti i ugleda. Konkretnije, u nekim ranijim krivičnim zakonima, primjera radi, način plasiranja javne uvrede nije obuhvatao elektronske medije, globalnu svjetsku mrežu, društvene mreže i sl., jer oni naprosto nisu postojali.

Iz navedenih razloga se može primijetiti da djela protiv časti i ugleda nikada nisu bila aktuelnija, tako da monografija dr Dragana A. Vulina (zaposlen u Ministarstvu za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske) stiže u pravom trenutku i na pravo mjesto. Recenzenti monografije su akademik prof. dr Miodrag Simović i prof. dr Hamdija Lipovača.

Ova monografija predstavlja djelo koje se iz više uglova bavi ljudskim pravima država nastalih na teritoriji bivše

Jugoslavije. Te mlade demokratije tek u posljednje vrijeme pokušavaju da po osnovu iskustva razvijenih demokratskih zapadnih zemalja i preporuka Evropske komisije izgrade svoju pravnu legislativu koja će, između ostalog, štiti slobodu izražavanja, ali i pravo na čast i ugled.

Autor navodi da su djela protiv časti i ugleda neodvojiva od analize ljudskih prava i slobode izražavanja. Pojam, sadržaj i obim ljudskih prava predstavljaju veoma važno pitanje svakog društva od prvobitne zajednice do danas.

Autor se pobrinuo da na jednom mjestu u ovoj monografiji ponudi sve potrebne informacije, od istorijskog uvoda, objašnjavanja pojmova, vrsta krivičnih djela, koraka u realizaciji prava stranaka, sankcija ... pa sve do izvedenih zaključaka. Ovakav pristup čitaocu daje kompletnu sliku djela protiv časti i ugleda u zakonodavstvu zemalja regiona što je i bila autorova osnovna zamisao.

Veoma brz razvoj informacionih sistema postavio je veliki izazov pred zakonodavne, upravne i druge državne organe, kao i pred cijelu međunarodnu zajednicu - da pravnim propisima regulišu ovu oblast. Rješavanje pitanja privatnosti i bezbjednosti u elektronskim komunikacijama zahtijeva sveobuhvatan pristup, uključivanje širokog kruga zainteresovanih i usaglašavanje mnogih, često različitih potreba i interesa. Iz tog razloga je u pojedinim državama došlo do dekriminalizacije ovih djela s obrazloženjem da se njima sužava sloboda izražavanja. U monografiji Vulina, u kojoj postoji obimna komparativna analiza zakonskih rješenja država regiona, vidi se da i same države nastale na tlu bivše Jugoslavije nisu saglasne o tom pitanju. Tako se u većini država regiona, kada su djela protiv časti i ugleda u pitanju, radi o krivičnom djelu dok je u manjem broju zemlja (primjera radi, Bosna i Hercegovina) izvršena dekriminalizacija uvrede i klevete kao najčešćih napada na ljudsko dostojanstvo. S druge strane, većina država Evropske unije zadržala je djela protiv časti i ugleda u svom krivičnom zakonu.

Ako posmatramo region, onda su djela protiv časti i ugleda u posljednje vrijeme sadržana najčešće u određenoj javnoj izjavi, usmenoj ili pisanoj, mada se pomenuta djela mogu učiniti i na druge načine (pomoću simboličkih znakova ili radnji, kada učinilac djela umjesto riječi koristi

crteže, gestove, pokrete, tonove i drugo, da bi na taj način izložio poruzi drugo lice, odnosno povrijedio njegovo lično dostojanstvo). Autor se bavi i dokazivanjem ovih djela koje s obzirom na široko shvatanje slobode izražavanja - nije lako. Ako konsultujemo praksu, onda je lako uočiti da se kao djelo najčešće navodi uvredljiva izjava, koja, i to se navodi u ovoj monografiji, može najvećim dijelom ili čak potpuno da odgovara činjeničnom stanju. Bitno je da se istakne i to da ono što je sadržano u uvredljivoj izjavi može i da odgovara činjeničnom stanju, da bude istinito, ali će djelo svakako postojati ako se time potcjenjuje ili omalovažava drugo lice. Ovo iz razloga što iznošenje neistina za neko lice, njegovo klevetanje, može u isto vrijeme značiti vrijeđanje drugog lica.

U uvodnom dijelu monografije autor navodi da krivična djela protiv časti i ugleda, zbog svoje složenosti, predstavljaju vrlo specifična djela jer se radi o djelima uperanim protiv elementarnih prava. Ova djela prvenstveno znače negiranje ljudskih kvaliteta i odricanje osnovnih pretpostavki za nesmetano izvršavanje socijalnih funkcija. Iako po zapriječenoj kazni spadaju u lakša krivična djela, zbog velikog interesa javnosti u predmetima gdje se kao stranke pojavljuju ličnosti koje sudjeluju u obavljanju javnih djelatnosti (politika, sport, kultura i dr.), njihovo značenje u krivičnom pravu određene države veće je od velikog broja drugih krivičnih djela.

Zaštitni objekt kod krivičnog djela protiv časti i ugleda su čast pod kojim se, saglasno autoru, podrazumijeva skup svih vrijednosti nekog lica (intelektualnih, karakternih, moralnih, fizičkih i drugih osobina i vrijednosti) i ugled, kao odraz tih vrijednosti u samom društvu. Iz tog razloga radnju izvršenja krivičnog djela predstavlja svako postupanje kojim se napada bilo koja od tih vrijednosti, njihovim poricanjem, omalovažavanjem ili potcjenjivanjem, kojim radnjama se u suštini izražava nepoštovanje ili ponižavanje dostojanstva ličnosti. Pri tome, karakter tih radnji kao uvredljivih cijeni se sa stanovišta opšteusvojenih društvenih stavova i mjerila.

Prije no što će čitaoca uvesti u pravnu problematiku, autor se osvrće na ljudska prava i slobodu izražavanja, posebno na slobodu izražavanja u praksi Evropskog suda za ljudska prava, posmatrajući ugled i čast iz više uglova. Pristalice faktičnog pojma časti i ugleda posmatraju čast i ugled više kao socijalno-psihološki fenomen i temelje se na poštovanju koje postoji u stvarnosti. U tom slučaju čast je svijest o vlastitoj vrijednosti ili osjećaj vlastite vrijednosti, a ugled svijest o vrijednosti što je grupa ima o pojedincu. No, problem je u tome što subjektivni osjećaj vlastite vrijednosti može, više ili manje, odstupati od stvarne vrijednosti, pa neko može sebe precjenjivati, a neko potcjenjivati.

Monografija „Krivična djela protiv časti i ugleda” predstavlja jedan sveobuhvatan pogled na djela protiv časti i ugleda u regionu, pisan stručnim, ali i laicima dovoljno jasnim jezikom, te može poslužiti kako studentima, tako i onima koji iz raznih razloga žele da se поближе upoznaju sa ovom problematikom. S druge strane, on se osvrće i na pojam, odnosno koncept privatnosti kao veoma bitnu stvar za

predmetnu temu. Sam koncept privatnosti nije precizno definisan i u sebi obuhvata čitav niz veoma važnih društvenih vrijednosti, i to pravo na slobodu misli i duha, pravo čovjeka da živi na način na koji želi, pravo da ima kontrolu nad sopstvenim tijelom i ličnim podacima o sebi, slobodu od neovlašćenog video-nadzora, fotografisanja i praćenja komunikacija, pravo na intimu porodičnog života i doma, pravo na dostojanstvo, ugled i čast i pravo na uspostavljanje i njegovanje odnosa sa drugim ljudima, naročito u emocionalnoj sferi, radi razvijanja i zadovoljenja sopstvene ličnosti.

Ono što posebno odlikuje ovu knjigu je naglašena, od prve do posljednje stranice, sistematičnost. Ona se posebno izražava u analizi pretpostavki da je djelo protiv časti i ugleda izvršeno i koliko se ono kosi sa evropskim pravima o ljudskim slobodama, što podrazumijeva i slobodu mišljenja. Složenost predmetne problematike dodatno usložnjava činjenica da ljudska prava mogu biti u sukobu jedna s drugima zato što su ograničena pravima i slobodama drugih ili zahtjevima morala, javnog reda i opšteg blagostanja u demokratskom društvu, kako je navedeno u članu 29 Opšte deklaracije o ljudskim pravima koju su usvojili Ujedinjene nacije 1948. godine. Sljedeći član Deklaracije koji se odnosi na glavna uporišta ljudskih prava: slobodu, jednakost i solidarnost, navodi da se ljudska prava ne smiju koristiti za kršenje drugih ljudskih prava.

Ova monografija je bitna i iz pravno-istorijskog ugla jer na njenim stranicama autor analizira sve krivične zakone donesene u našem regionu od sredine XX vijeka pokazujući šta su dopune i novi zakoni donijeli i koliko su bili (ne)primjenjivi i (ne)primijenjeni u praksi. Iz ove monografije se može saznati koliko su zakoni zemalja regiona koji regulišu djela protiv časti i ugleda strogi, koliko su, odnosno koliko nisu u skladu sa evropskim standardima, koliko se zloupotrebljavaju, te da li njihova neusklađenost sa modernim trendovima izaziva mnoštvo sudskih predmeta i enormno visoke kazne ili oštetne zahtjeve. Nadalje, koliko problema stvara činjenica da zakon o slobodnom pristupu informacijama nije još uvijek usvojen u svim zemljama regiona i zašto je njegova primjena tamo gdje je usvojen - još uvijek problematična. Ono što se posebno naglašava je činjenica da je legislativa za elektronske medije često predmet sporova, debata, promjena, dopuna i sl. Regulatorna tijela su nedovoljno nezavisna, pa se traga za novim formulama, instrumentima i mehanizmima, kako bi se emiteri osigurali od političkog uticaja.

Na kraju zaključimo da monografija dr Dragana Vulina „Krivična djela protiv časti i ugleda” u pogledu obrade predmetne teme predstavlja potpunu i zaokruženu cjelinu onako kako to pravna nauka posmatra i u manjem obimu izučava na svim pravnim fakultetima u okruženju. Autoru treba čestitati na uloženom trudu i inspiraciji da napiše jedno ovako obimno djelo koje, u to smo sigurni, neće ostati nezapaženo ni u regionalnim naučnim krugovima. Iz tog razloga njeno pojavljivanje u javnosti predstavlja značajan datum za sve one koji se bave ovom problematikom, nebitno da li se radi o istraživačkom radu ili informisanju vođenom pukom znatiželjom.